

WOORDWIJS

Het eeuwige Woord in vergankelijke kledij

Ria Kuijper

‘Wij hebben den bijbel niet van God gekregen om hem in behaaglijke zelfzucht voor ons zelf en geen mensch anders bruikbaar te maken. Breng Gods Woord aan het kind der eeuw in zijn *eigen* taal! Als de bijbel nog steken moet in het gewaad van voor 300 jaar, loopt *gij* dan ook in het costuum van de Dordtsche vaderen! Zijt *gij* meer waard dan de bijbel?’

‘Als Gods Woord bestemd is voor alle tijden, dan moet ook het kleed van dat Woord vernieuwd worden, telkens weer. Want de inhoud blijft, doch de vorm verandert. Het Woord is eeuwig en onvergankelijk, maar zijn kleed slijt, het slijt als alles met de jaren.’

Bovenstaande citaten komen uit een artikel dat K. Schilder in januari 1920 publiceerde in de Gereformeerde Kerkbode van de classis Gorinchem. Schilder pleitte voor een nieuwe, bruikbare vertaling van de heilige Schrift, omdat hij vond dat de *Statenvertaling* (1637) - die toen in nagenoeg alle protestantse kerken op de kansel lag – verouderd was, slecht te begrijpen voor de lezer van zijn tijd, en bovendien wetenschappelijk achterhaald.

Sinds Schilder zijn verlangen naar een modern geklede heilige Schrift uitte, is de Bijbel al weer enkele keren opnieuw in het Nederlands vertaald. We hebben vandaag de keuze uit een reeks vertalingen (waarvan er overigens behalve de *NBG '51* niet één officieel vrijgegeven is om in onze kerken op de kansel gelegd te worden). Nu ook de *Nieuwe Bijbelvertaling* bijna in de winkel ligt, is het de moeite waard nog eens in de kast te kijken wat we al hebben aan Nederlandstalige Bijbels. Bij de mogelijke aanschaf van een nieuwe jas speelt immers de vraag naar de urgentie mee: hoe versleten, dun of modegevoelig is onze huidige garderobe?

Statenvertaling

De Statenvertaling is vandaag de dag nog steeds in gebruik in delen van de Protestantse Kerk in Nederland (bij de voormalige hervormde Gereformeerde Bond en in de gemeenten ‘rechts’ daarvan), in delen van de Christelijke Gereformeerde Kerken, in de Gereformeerde Gemeenten en in verwante kerkgenootschappen. De Vergadering der Gelovigen gebruikt van de Statenvertaling alleen het Oude Testament; het Nieuwe Testament lezen zij in de *Herziene Voorhoeve-uitgave*, beter bekend als de *Telosvertaling* (1982).

De Statenvertaling is rechtstreeks vanuit het Hebreeuws, Aramees en Grieks vertaald. Daarmee onderscheidt zij zich van haar voorgangers, die niet teruggingen op de brontekst, maar op Duitse of Latijnse vertalingen. Bekend zijn de *Deux-Aesbijbel* en de *Biestkensbijbel*. Dit waren ‘vernederlandsingen’ van de Duitse vertaling van Maarten Luther; ze waren nogal vrij. Daarnaast was er de *Plantijnbijbel*, die terugging op de Vulgaat, een gezaghebbende Latijnse bijbelvertaling uit de vierde eeuw na Christus.

De Statenvertalers vertaalden zo veel mogelijk woord voor woord. Als de zinnen daardoor onbegrijpelijk werden, gaven zij toelichting in de Kanttekeningen; die waren feitelijk onmisbaar. Desondanks werd de vertaling later ook zonder Kanttekeningen uitgegeven. Voortdurend schemert de Hebreeuwse en Griekse zinsbouw door de vertaling heen.

Een voorbeeld uit het Oude Testament, Genesis 1:4.

SV	En God zag het licht, dat het goed was.
NBG '51	En God zag, dat het licht goed was.

De Statenvertaling heeft hier de Hebreeuwse zinsbouw overgenomen. Daardoor krijgt de zin in onze ogen een eigenaardige nadruk, die de Hebreeuwse lezer of hoorder er helemaal niet in zag of hoorde. Liefhebbers van de Statenvertaling veronderstellen dat deze 'tale Kanaäns' de ware diepgang van de tekst onthult, terwijl het taalkleed hier in feite een misvorming aanbrengt. De NBG '51 gebruikt hier de gewone Nederlandse zinsbouw en geeft daardoor de bedoeling van de Hebreeuwse tekst beter weer.

Een voorbeeld uit het Nieuwe Testament: Lukas 8:47 in de Statenvertaling en de Telosvertaling.

SV	De vrouw nu, ziende, dat zij niet verborgen was, kwam bevende, en voor Hem nedervallende, verklaarde Hem voor al het volk, om wat oorzaak zij Hem aangeraakt had, en hoe zij terstond genezen was.
Telos	Toen nu de vrouw zag dat zij niet verborgen bleef, kwam zij bevend; en zij viel voor Hem neer en verklaarde voor al het volk om welke reden zij Hem had aangeraakt en hoe zij onmiddellijk gezond was geworden.

In het Grieks wordt het onvoltooid deelwoord (ziende, bevende, nedervallende) veel vaker gebruikt dan in het Nederlands. De Statenvertaling volgt het Grieks nauwgezet, waardoor een Nederlandse tekst ontstaat met een on-Nederlandse hoeveelheid onvoltooiden deelwoorden. Daardoor krijgt een gewone, vertellende passage in onze ogen een exotische klank. Ook de Telosvertaling volgt de brontekst zoveel mogelijk woord voor woord en blinkt daardoor niet uit in natuurlijk Nederlands. De onvoltooiden deelwoorden echter zet ze zo nodig wel om in vormen die in het Nederlands gebruikelijker zijn: 'ziende' wordt 'toen zij zag', vallende wordt 'viel voor Hem neer'.

In 1977 verscheen de *Editie '77*, beter bekend als de *Tukker-Bijbel*. Een commissie onder leiding van ds. W.L. Tukker had de Statenvertaling enigszins aangepast, vooral wat betreft de spelling. Deze herziene Statenvertaling wordt vooral gebruikt op reformatorische scholen, en in de catechisatie door gemeenten die zondags de 'gewone' Statenvertaling gebruiken.

Er wordt op dit moment gewerkt aan de totstandkoming van een Herziene Statenvertaling. Dit is een vergaande revisie waarbij de Statenvertaling 'hertaald' wordt in hedendaags Nederlands.

NBG '51

In 1951 rondde het Nederlands Bijbelgenootschap een vertaling af die decennialang de *Nieuwe Vertaling* heette, maar die ik (om verwarring met de op komst zijnde *Nieuwe Bijbelvertaling* te voorkomen) de *NBG '51* noem. Deze werd in de loop van de jaren vijftig ingevoerd in de meeste protestantse kerken in Nederland. Schilder heeft dit niet meer mogen meemaken, en het is de vraag of hij er tevreden mee was geweest. Deze vertaling was namelijk eigenlijk al verouderd toen hij uitkwam. Er was vanaf 1910 aan gewerkt en in die periode van veertig jaar is de Nederlandse taal ingrijpend veranderd. Zelfs de officiële spelling van de Nederlandse taal was

inmiddels herzien; het gebruik van naamvallen (in den beginne, de zoon des mensen) bijvoorbeeld was afgeschaft.

In e-mail-, chat- en sms-verkeer wordt tegenwoordig vaak een taal en spelling gebruikt die alleen door ingewijden te doorgronden is. Dat fenomeen illustreert hoezeer schrijf- en spreektaal zich van elkaar kunnen verwijderen. Dat was een eeuw geleden niet anders; toen echter was men gewoon zich op schrift juist heel plechtstatig en formeel uit te drukken. In de NBG '51 vinden we veel van deze vooroorlogse schrijftaal. Daar komt bij dat de vertalers nadrukkelijk wilden aansluiten bij de Statenvertaling, die de trouwe bijbellezer zo vertrouwd in de oren klonk. De vertalers keken dus als het ware achteruit, in plaats van vooruit.

In de Gereformeerde Kerken werd de Nieuwe Vertaling in 1959 door de generale synode vrijgegeven voor gebruik in de erediensten, náást de Statenvertaling. In de praktijk raakte die echter al snel in onbruik.

Groot Nieuws en Het Boek

Een vertaling in hedendaags Nederlands is de *Groot Nieuws Bijbel* (1983, herzien in 1996), een uitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting. Deze vertaling was oorspronkelijk bedoeld als een Bijbel voor buitenkerkelijken, en daarom in de 'omgangstaal'. Een typische 'evangelisatiebijbel' dus, en dat komt tot uitdrukking in het oordeel van de Generale Synode van Leusden (1999) over de Groot Nieuws Bijbel. Voor gebruik in de gewone erediensten werd ze niet vrijgegeven, maar plaatselijke kerken kregen wel de vrijheid om deze in 'bijzondere situaties' op de kansel te gebruiken. Sinds 2002 (GS Zuidhorn) wordt het gebruik van de Groot Nieuws Bijbel geheel overgelaten aan de plaatselijke kerkenraden, ongeacht de 'bijzonderheid' van de situatie.

Groot Nieuws werd vooral in de gezinnen populair als 'tafelbijbel', maar is op dat terrein inmiddels voorbijgestreefd door *Het Boek*, in 1988 op de Nederlandse markt gebracht door Living Bibles. Het Boek is de (nogal vrije) Nederlandse vertaling van een Engelse parafrase, en staat dus ver af van de oorspronkelijke Hebreeuwse en Griekse tekst. Niet alleen omdat hij een 'omweg' gemaakt heeft via het Engels, maar vooral ook omdat het Engelse origineel een parafrase is: een navertelde Bijbel in eigen woorden en zinnen van de verteller.

De betrouwbaarheid van Het Boek is nogal wisselend; inhoudelijk zit er de interpretatie van de verteller in, en van de uiteenlopende stijl van de bijbelboeken is weinig heel gebleven. Het Boek is wel makkelijk te lezen en populair vanwege de vertrouwenwekkende, evangelisch-orthodoxe achtergrond en uitstraling. Dat zit in kleine dingen: in Het Boek staan veel meer eerbiedshoofdletters dan in Groot Nieuws ('één van Zijn discipelen'). Verder staat er vaak 'u' waar Groot Nieuws 'je' of 'jullie' heeft. Het Boek gebruikt ook 'Here' in plaats van 'Heer'.

Het Boek geeft nogal eens een verklarende weergave van de tekst. Een voorbeeld uit Lukas 16:9:

Het Boek	U moet verstandig met geld omgaan. Maak er vrienden mee, door het te gebruiken zoals Ik wil. Als u het eens moet achterlaten en in Gods eeuwige woning komt, zal Hij u liefdevol opnemen.
Groot Nieuws	Ja, ik zeg jullie: maak je vrienden met het onrechtvaardige geld. Dan zullen jullie, wanneer geld geen waarde meer heeft, in de hemelse woning ontvangen worden.

En wat Het Boek met de Psalmen doet, zien we in het volgende voorbeeld, Psalm 133:1-3:

Het Boek	<p>Kijk eens hoe goed en waardevol het is als broeders in vrede met elkaar omgaan. Dat is net zo kostbaar als de olie waarmee Aäron werd gezalfd en die van zijn baard af op zijn kleding vloeide.</p> <p>Het is net zo kostbaar als de dauw die van de berg Hermon neerstroomt op de bergen van Jeruzalem. Dat is de plaats waaraan de Here Zijn zegen verbindt en het leven tot in eeuwigheid.</p>
Groot Nieuws	<p>Wat goed is het, wat heerlijk, in eendracht bij elkaar te wonen. Weldadig is het, zoals de balsem die uitgegoten is op Aärons hoofd en neerdruipt op zijn baard en kleren. Verfrissend is het als de dauw, die neerdaalt op de berg Hermon en de heuvels van Sion bedekt. Daar, vanuit Sion, zorgt de Heer voor een gelukkig leven.</p>

Het valt op dat Psalm 133 er in Het Boek anders uitziet dan in Groot Nieuws. Groot Nieuws heeft de Psalmen en ook andere stukken poëzie in kortere regels onder elkaar gezet, zoals wij dat gewend zijn bij gedichten en liederen. In Het Boek worden de psalmen – net als in de Statenvertaling - niet in dichtregels gezet. Wel begint elk bijbelvers op een nieuwe regel, ongeacht of het proza of poëzie betreft. Het Boek laat aan begrijpelijkheid weinig te wensen over, maar door de prozaïsche benadering en uitleggende weergave gaat veel van de poëtische kracht en rijkdom verloren. Stijlvormen die voor Hebreeuwse poëzie heel wezenlijk zijn, zoals herhaling en parallellisme, vallen in Het Boek (en ook in de Statenvertaling) veel minder op.

Willibrordvertaling

De *Willibrordvertaling* (1975, herziene uitgave 1995) wordt uitgegeven door de Katholieke Bijbelstichting (KBS). Deze rooms-katholieke vertaling heeft over het algemeen een wat hoger taalniveau dan de Groot Nieuws Bijbel. Het woordgebruik is wel van vandaag, maar niet van de straat. In protestantse kring is deze vertaling alleen in gebruik bij liefhebbers; daardoor heeft ze misschien een wat elitair imago. Dat komt zeker ook door de Psalmen die in de eerste uitgaven van de Willibrordbijbel waren opgenomen, in de vertaling van Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde: zeer dichtelijk, maar nauwelijks voor te lezen door de ‘nederheebreeuwse’ zinswendingen (‘Als uw hemel ik zie – uwer vingeren werk’).

Later is er ook een eigen KBS-vertaling van de Psalmen uitgekomen, die meer aansluit bij het geheel van de Willibrordvertaling. In 1995 verscheen de Willibrordvertaling in een herziene uitgave, met de ‘gewone’ Psalmen.

In de inleidingen op de bijbelboeken en de toegevoegde noten, die in de uitgaven van de Willibrordvertaling zijn opgenomen, is een duidelijk schriftkritische visie te signaleren. Dat maakt deze vertaling verdacht in gereformeerde kring. Er bestaat inmiddels een protestants-evangelische uitgave zonder inleidingen en noten. De apocriefe boeken blijven gehandhaafd, maar worden tussen het Oude en Nieuwe Testament geplaatst en niet, zoals in eerdere uitgaven, verspreid over het Oude Testament. Deze uitgave zou een degelijk alternatief kunnen zijn voor Groot Nieuws en Het Boek. Bij de Willibrordvertaling zit de theologie immers vooral in de inleidingen en de noten, bij Het Boek zit de theologie in de tekst zelf.

Hier volgt Psalm 133 volgens de Willibrordvertaling (herziene uitgave 1995):

Wat is het toch goed, wat is het heerlijk,
om als broeders en zusters eendrachtig samen te wonen.
Als kostelijke olie is het op Aärons hoofd,
die neerdruipt in de baard
en van de baard op de kraag van zijn kleet.
Als dauw is het, dauw van de Hermon,
die neerdruipt op de Sionsberg.
Ja, daar schenkt de Heer zijn zegen:
leven voor altijd.

De Willibrordvertaling van Psalm 133 blijft dichter bij de brontekst dan de Groot Nieuws Bijbel. Groot Nieuws voert bijvoorbeeld het woord ‘verfrissend’ in, als uitleg in de tekst. De Willibrordvertaling doet dat niet, maar vermeldt in een noot wel dat ‘dauw’ staat voor verkwikking en leven. Overigens geeft de Groot Nieuws Bijbel met aantekeningen (1998) een uitgebreide verklaring van de beelden die in deze Psalm gebruikt worden.

Nieuwe Bijbelvertaling (NBV)

Eind jaren tachtig maakte het Nederlands Bijbelgenootschap plannen voor een nieuwe bijbelvertaling in hedendaags Nederland die de NBG '51 zou kunnen vervangen. Deze nieuwe uitgave is niet, zoals Groot Nieuws en Het Boek, bestemd voor evangelisatie. Het doel van de vertalers is niet een begrijpelijke, makkelijk leesbare en ondubbelzinnige tekst te produceren. Ze zijn niet op een bepaalde doelgroep gericht, wel op een doeltaal: natuurlijk en correct Nederlands van begin eenentwintigste eeuw. En ze willen zo trouw mogelijk zijn aan de brontekst. Wie dus hoopt op een Bijbel die nóg simpeler leest dan Groot Nieuws of Het Boek, zal teleurgesteld zijn in het resultaat. Wie zich wil verdiepen in de inhoud en vorm van het door God gegeven Origineel, zal door deze nieuwe vertaling zeker geholpen worden.

De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) waren het eerste kerkgenootschap dat officieel met een positieve reactie kwam op de plannen van het NBG. De Generale Synode van Leeuwarden (1990) gaf het Deputaatschap Bijbelvertaling de opdracht ‘er bij het NBG op aan te dringen, dat een nieuwe vertaling de heilige Schriften zorgvuldig en betrouwbaar in hedendaags Nederlands weergeeft, op een wijze die recht doet aan de eenheid van de Schriften en aan de realiteit dat de vertaalde bijbel in Nederland al eeuwen fungeert binnen een belijdende kerkgemeenschap’. De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) is inmiddels voltooid en wordt 27 oktober feestelijk gepresenteerd. De eerste revisies staan alweer gepland. In de rubriek Verkenning wordt nader op deze vertaling ingegaan. Hier volgt als voorproefje Psalm 133 in de NBV:

Hoe goed is het, hoe heerlijk
Als broeders bijeen te wonen!

Goed als olie op het hoofd
die neervalt op de baard,
de baard van Aäron,
en neervalt op de hals van zijn gewaad,

als de dauw van de Hermon
die neervalt op de bergen van Sion.
Daar geeft de HEER zijn zegen:
leven voor altijd.

Verwerking

1. Wat vindt u van de citaten van K. Schilder, boven aan dit artikel?
2. Voorstanders van een zo letterlijk mogelijke vertaling uit de grondtekst vind je niet alleen in zeer bevindelijke kringen, maar ook bij vrijzinnig gelovigen en zelfs bij niet-gelovigen zoals bijvoorbeeld Maarten 't Hart. Waar zou die voorliefde voor bijvoorbeeld de Statenvertaling vandaan komen?
3. Heeft u wel eens een bijbelgedeelte gelezen dat u te dicht op de huid kwam?
4. Wat vindt u van de volgende stelling: Er is veel bijbellezen dat geen goed doet en geen kwaad?
5. Welke vertaling leest u het liefst? Of hangt dat af van de situatie (bijvoorbeeld aan tafel, met kinderen, of voor studie)?
6. Vergelijk Psalm 133 in de NBV eens met andere vertalingen. Wat valt u op?